

فصلنامه علمی-پژوهشی **رهیافت**

سال یازدهم، شماره ۳۹، تابستان ۱۳۹۶
صفحه ۱۴۱ تا ۱۶۰

موانع تحقق اقتصاد مقاومتی در جمهوری اسلامی ایران

صمد رنجبر اردکانی / مربی گروه مدیریت دانشگاه پیام نور samadranjb@pnu.ac.ir

چکیده

از زمان اعمال فشارها و تحریم‌های غرب و به‌ویژه آمریکا علیه ایران در ابعاد اقتصادی و تجاری، مسئولان و سیاستگذاران کشور تحت رهبری آیت الله خامنه‌ای، اقتصاد مقاومتی را در دستور کار قرار دادند. اقتصاد مقاومتی به مفهوم شناسایی و کنترل اهرم‌های فشار بر اقتصاد است. این نوع اقتصاد برعکس تصور ظاهری فاقد پیشینه نظری نیست و حداقل در سطح کشورهای هم‌چون هند تحت استعمار انگلستان و یا غزه فلسطین دارای تجربه تاریخی است. برای اساس سئوالی که در این مقاله مطرح شده است این است که موانع تحقق اقتصاد مقاومتی در جمهوری اسلامی ایران کدامند؟ بنابراین هدف پژوهش بررسی و شناسایی موانع این نوع اقتصاد در کشور است. این پژوهش از لحاظ ارایه الگو، پژوهشی کاربردی تلقی می‌شود. نتایج این تحقیق نشان داد که ضریب توافق کندال بالاتر از $0/4$ قرار داشته است و با توجه به کمتر بودن مقدار سطح معنی داری از $0/05$ می‌توان گفت که ضریب توافقی کندال معنادار بوده است و در سطح اطمینان 95% اتفاق نظر بین خبرگان در خصوص موانع تحقق اقتصاد مقاومتی وجود داشته است.

کلیدواژه: اقتصاد مقاومتی، بیکاری، اقتصاد دانش بنیان، گستردگی دولت، عدم نظارت، توسعه پایین اجتماعی.

تاریخ تأیید ۱۳۹۶/۰۵/۱۵

تاریخ دریافت ۱۳۹۶/۰۳/۰۲

مقدمه

از دیدگاه اقتصاددانان، اقتصاد مقاومتی فضایی است برای مواجه شدن با استقلال وابسته و مصرف گرایی. چنین اقتصادی منفعل نیست و در برابر اهداف سلطه‌ی اقتصادی می ایستد و سعی می‌کند تا ساختار اقتصادی‌اش را بر اساس اهداف و ایدئولوژی خاص خود تغییر داده و سعی می‌کند اقتصاد را در راستای ارزش‌های و نگرش‌های خود قرار دهد. در اقتصاد مقاومتی حوزه‌هایی فشار شناسایی می‌شوند و دولت سعی به رفع تحریم و یا بی‌اثر کردن آن‌ها می‌کند که برای این موضوع مدیریتی عقلانی و هوشمندانه لازمه‌ی اقتصاد مقاومتی محسوب می‌شود تا بتواند بر روی تولید داخلی تمرکز کند. این نوع اقتصاد بسیار پویا و فعال است. (فشاری و پور غفار، ۱۳۹۳: ۳۴) چنین اقتصادی تنها به دنبال رفع عبور از تحریم‌ها و بحران‌های اقتصادی نیست بلکه به دنبال این است تا بتواند آن‌ها را تا حد ممکن رفع کند و بحران‌ها را تبدیل به فرصت کند. در این بین آمادگی نهادهای اقتصادی و تعامل هم‌کاری میان دولت و مردم برای تحقق این اهداف بسیاری ضروریست و برآیند تحقق اهداف اقتصادی مقاومتی منجر به تثبیت نوسانات نرخ ارز، افزایش اشتغال، تثبیت عمومی قیمت‌ها، توسعه‌ی بخش خصوصی و مدیریت مصرف رخ می‌دهد. اما رخداد چنین عواملی در اقتصاد مقاومتی به سادگی امکان پذیر نیست. (سیمی و مارتین، ۲۰۱۰: ۳۱)

در سال‌های اخیر با افزایش تحریم‌ها علیه جمهوری اسلامی ایران برای جلوگیری از فعالیت‌های صلح آمیز هسته‌ای ایران، عبارت اقتصاد مقاومتی به ادبیات اقتصادی ایران وارد شده است. این عبارت برای اولین بار در سال ۱۳۸۹ در دیدار فعالان اقتصادی و کارآفرینان با مقام معظم رهبری مطرح شد. در این جلسه مقام معظم رهبری واژه‌ی اقتصادی مقاومتی را به کار بردند و آن را دلیلی برای مواجه شدن با فشارهای اقتصادی دشمنان ایران و همچنین آمادگی کشور برای تغییر دانستند. سئوالی که اکنون پیش می‌آید این است که موانع اقتصاد مقاومتی در جمهوری اسلامی ایران کدامند؟ نقش مولفه‌های گوناگون سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، مدیریتی و... در عدم تحقق اقتصاد مدیریتی کدامند؟ فرض اصلی و اساسی این مقاله این است که اقتصاد مقاومتی به واسطه ناکارایی‌ها و موانع متعدد در حوزه‌های مختلف تحقق نیافته است.

۱- اقتصاد مقاومتی در دیدگاه تئوریک

به لحاظ نظری اقتصاد مقاومتی با نظریه فنریت اقتصادی همخوانی و مطابقت دارد. پرینگز فنریت اقتصادی را چنین تعریف می‌کند. توانایی یک سیستم که بتواند شوک‌های

بازار یا محیط را بدون از دست دادن توانایی و ظرفیت‌ها برای تخصیص کارآمد منابع حفظ کند و بتواند به تخصیص مجدد منابع پردازد و تغییرهای ساختاری را ایجاد کند، در عین حال که بنیاد و عملکرد خود را حفظ کند. در این نگرش تطبیق یافتن ساختاری و نهادی با بحران‌ها و شوک‌های بیرونی بسیار مهم است و برخی از اقتصاددانان این فرایند را جهندگی تکاملی و در تعاریف مدرن‌تر مفهوم مقاومت نیز در کنار ارتقا یک سیستم اقتصادی، بدان اضافه شده است. بدین مفهوم که یک اقتصاد بتواند نسبت به شوک‌ها و بحران‌های داخلی و خارجی مقاومت و عملکرد خود را نیز حفظ کند. در واقع فرایند فنریت اقتصادی از چند عنصر اصلی تشکیل شده است: آسیب‌پذیری، (آسیب‌پذیری و میزان ضعف تشکیلات اقتصادی، نهادها و کارمندان به شوک‌های بیرونی، شوک‌ها (اعم از بحران‌های اقتصادی، تحریم‌ها و ...) مقاومت (تاثیر شوک بر اقتصاد و ابتکار عمل در برابر آن که فاکتورهایی مانند میزان کاهش یافتن منابع، موقعیت محلی، ساختار صنعتی، باز بودن اقتصاد، نظام سیاست‌گذاری تشکیل شده است) توانمندی و تطبیق‌پذیری: (چگونه نهادها، موسسات، سازمان‌ها و کارمندان به این بحران پاسخ می‌دهند و خود را با آن تطبیق می‌دهند که از فاکتورهای چون تولید اقتصادی، ظرفیت پژوهش، بهره بردن از سرمایه‌های خارجی و حمایت از سیاست‌ها تشکیل شده است) بازپروری و قدرت تغییر (میزان و ماهیت بهبود یافتن در برابر شوک‌های اقتصادی و همچنین قدرت اقتصادی یک کشور برای یافتن مسیرهای جدید که نیاز به یافتن فناوری‌های جدید، تغییر کشاورزی سنتی و تحمل فشارات ناشی از این تغییر دارد) (جوتائو و همکاران، ۲۰۱۷: ۴۷۳-۷۴).

هر کشور به تناسب ساختارها و سیستم اقتصادی که دارد با موانع و مشکلات خاص خود در تحقق اقتصاد مقاومتی درگیر است. در کشور ایران نیز موانع تحقق اقتصاد مقاومتی را می‌توان در سه سطح کلان مورد بررسی قرار داد که عبارتند از تقنینی، اجرایی و قضایی. در حوزه تقنینی قوانین و مولفه‌های اقتصاد مقاومتی به خوبی تبیین نشده‌اند و چارچوب‌ها و تئوری‌های لازم برای آن در نظر گرفته نشده است و یا قوانین بعضاً متناقض با اقتصاد مقاومتی وضع شده است. در حوزه اجرایی نیز اقدامات لازم برای خصوصی سازی و کاهش نقش دولت انجام نشده است و در زمینه قضایی نیز پشتیبانی‌های لازم از کارآفرینان داخلی صورت نگرفته است.

علاوه بر این تقسیم بندی بسیار کلی، بر اساس تئوری بریگولیو و همکارانش می‌توان شاخصه‌های ثبات اقتصادی کلان، کارآمدی بازار اقتصاد خرد، نظارت صحیح و توسعه‌ی

انسانی را به عنوان بنیادهایی در نظر گرفت که نقصان در هر کدام از این بخش‌ها مانعی بر سر تحقق اقتصاد مقاومتی محسوب می‌شوند و در ادامه با جزییات بیشتری به این شاخصه‌های پرداخته خواهد شد. (بریگولیو و همکارانش، ۲۰۰۶: ۸-۱۵).

۲- پیشینه تحقیق

در مورد موانع تحقق اقتصاد مقاومتی تحقیقات جامع و عمیق چندانی صورت نگرفته است و بیشتر کارهای انجام شده مبانی نظری عمیق و یا کاربردی ندارد و یا به صورت ریشه‌ای و جامه به موضوع اقتصاد مقاومتی پرداخته نشده است به طوری که پس از مطالعه‌ی این مقالات همچنان خواننده به رویکرد جامعه از موانع تحقق اقتصاد مقاومتی دست نمی‌یابد. به عنوان مثال در کار کریمی و یعقوبی (۱۳۹۵) در "سنجش نگرش اعضای هیئت علمی دانشگاه زنجان نسبت به اقتصاد مقاومتی و عوامل مرتبط با آن" معتقدند اقتصاد مقاومتی، الگوی بومی در توسعه کشور است. برای اجرای موفق سیاست‌های اقتصاد مقاومتی در سازمان‌های مختلف از جمله دانشگاه‌ها، آگاهی از نگرش اعضای آن به منظور زمینه‌یابی و برنامه‌ریزی اثربخش ضروری است. سؤال اصلی تحقیق کریمی و یعقوبی این است که میزان آمادگی نگرشی اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها برای اجرای سیاست‌های اقتصاد مقاومتی تا چه حد می‌باشد؟ نتایج نشان داد بین نگرش اعضای هیئت علمی به سیاست‌های اقتصاد مقاومتی با برداشت آن‌ها از قابلیت اجرای این سیاست‌ها در حوزه‌های آموزشی، پژوهشی و دانشجویی و فرهنگی ارتباط مستقیم و معنی‌دار وجود دارد.

در پژوهشی دیگر موسی‌زاده و همکارانش (۲۰۱۶) در مقاله‌ای لاتین با عنوان "استراتژی‌های توسعه‌ای برای بهبود اقتصاد مقاومتی دانش محور با بهره‌گیری از مدل SWOT به دنبال این است علاوه بر یافتن استراتژی‌های مناسب برخی از فرصت‌ها، تهدیدها و نقاط قوت و ضعف در استان گلستان را بررسی کند. آنان از اطلاعات و داده‌های در وبسایت بانک جهانی در این تحقیق استفاده کرده‌اند و اطلاعات اقتصاد دانش بنیان ۱۴۶ کشورها را که در این وبسایت بوده است را استخراج کرده‌اند و چند مبنای برای اقتصاد دانش بنیان مطرح کرده‌اند مانند فرهنگ، سیستم انگیزشی و معتقدند برای ایجاد اقتصاد مقاومتی دانش بنیان باید تغییرات فرهنگی و سیستم اقتصادی مناسب‌تری فراهم شود. اما در مورد اینکه تا چه حد این تحقیق می‌تواند در کل کشور تسری بخش باشد و مبنای تا چه حد قابلیت کاربردی به شکل چارچوب‌های سیاستی دارد یا خیر سخنی میان نمی‌آورند.

منتظر (۲۰۱۶) در مقاله‌ی کوتاهی به زبان لاتین با عنوان "اقتصاد مقاومتی و راه کارهای رسیدن به آن" معتقد است که در سال‌های اخیر با افزایش تحریم‌ها و رفتار غیر انسانی کشورها غربی علیه جمهوری اسلامی ایران با هدف متوقف ساختن فعالیت‌های صلح آمیز هسته، عبارت جدیدی با عنوان «اقتصاد مقاومتی» به ادبیات اقتصادی ایران اضافه شده است و هدف آن بهبود وضعیت اقتصادی کشور است. این واژه برای اولین بار از سپتامبر ۱۳۸۹ توسط رهبر معظم انقلاب اسلامی به معنی فعالیت اقتصادی و کارآفرینی مطرح شد. به نظر منتظر اقتصاد مقاومتی به معنی شناسایی اهرم‌های فشار و تلاش برای حذف و کنترل این اهرم‌هاست و در شرایط ایده‌ال اقتصاد مقاومتی می‌تواند این فشارها را تبدیل به فرصت کند. اقتصاد مقاومتی به منظور کاهش وابستگی و تاکید بر مزایای تولید داخلی و تلاش برای اتکا به خود است. رهبر ایران در سال‌های اخیر بر اقتصاد و جنگ اقتصادی در برابر دشمنان تاکید داشته است. و مقاله ایشان نیز در قالب مباحث نظری باقی می‌ماند و قادر به بررسی عمیق‌تر موضوع نیست.

قلعه‌ای (۲۰۱۶) در مقاله‌ای انگلیسی با عنوان «تعیین شاخص‌هایی برای ارزیابی اقتصاد مقاومتی در اقتصاد ایران» مطرح می‌کند که رهبر ایران بحث اقتصاد مقاومتی را به منظور دستیابی به اهداف جمهوری اسلامی ایران و خلق تمدن اسلامی جدید مطرح کرده‌اند و فوریه سال ۲۰۱۴ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی را به روسای سه قوا و شورای نگهبان اعلام کرده‌اند. در این مقاله ۵ شاخص بین‌المللی کسب و کار اقتصادی، اقتصاد دانش بنیان، نوآوری، رقابت‌گرایی و شفافیت اقتصادی در سال ۲۰۱۴ استفاده شده است. ایران از بحث کسب و کار نمره‌ی ۲۴٫۱ را از ۱۰۰، در بحث کسب و کار، ۴٫۰۴ از ۷، در بحث رقابت، ۲۶٫۱۴ از ۱۰۰، در نوآوری، ۳٫۹۱ از ۱۰ در بحث اقتصاد دانش بنیان و ۲۷ از ۱۰۰ را در بحث شفافیت اقتصادی کسب کرده است. نویسنده در این تحقیق نتیجه می‌گیرد که که اقتصاد مقاومتی در ایران در وضعیت نامطلوبی قرار دارد و باید سبک مدیریت در اقتصاد کشور مورد بازبینی قرار گیرد و البته در این مقاله نیز به صرف انتقاد از وضعیت موجود و تنها ارائه‌ی شاخص‌های خاص باقی می‌ماند و نمی‌تواند در مقابل راهکارهای مناسب و بنیادینی را ارائه دهد.

همانطور که گفته شد یکی از تئوری‌های اقتصادی در زمینه‌ی اقتصاد مقاومتی بحث فنریت اقتصادیست که می‌تواند راهکارها و شاخصه‌هایی را در این زمینه ارائه کند برای مثال تحقیق بریگولیو و همکارانش (۲۰۰۶) در «مفهوم‌سازی و سنجش فنریت اقتصادی»

سعی کرده‌اند تا مفهوم و چارچوب‌های متدولوژیک را برای تحلیل و سنجش فنریت اقتصادی به کار گیرند. آنان معتقدند فنریت اقتصادی به معنای توانایی بازیافتن و بهبودی و یا تطبیق با تاثیر شوک‌ها و بحران‌های اقتصادیست که در معرض آن قرار می‌گیرد. این مفهوم می‌تواند توضیح دهد که چرا تعداد زیادی از کشورهای ضعیف و آسیب‌پذیر سطح بالایی از تولید ناخالص داخلی به ازای سرمایه را به دست می‌آورند. همچنین این مقاله سعی دارد تا شاخصه‌هایی از جهندگی اقتصادی را ارائه کند که نبود آن‌ها نشان از ضعف یک اقتصاد مقاوم دارد.

مارتین و سانلی (۲۰۱۴) در «فنریت اقتصادی منطقه‌ای: مفهوم‌سازی و توضیح» معتقدند در طی چند سال اخیر عبارت جدیدی در گفتمان سیاسی و اجتماعی وارد شده است و بدین معناست که چگونه یک سیستم اقتصادی به شوک‌ها و ناهنجاری‌ها واکنش نشان می‌دهد. اگرچه این مفهوم از روانشناسی و بوم‌شناسی گرفته شده اما در رشته‌های متعدد استفاده شده است و اخیراً وارد مطالعات اقتصادی منطقه‌ای و محلی نیز شده است. علاوه بر این، فنریت اقتصادی تبدیل به سیاستی در شکل‌دهی به اقتصادهای محلی شده است. هدف این مقاله این است که ابهامات در این مفهوم را رفع کند و تعریفی مناسب از فنریت اقتصادی ارائه کند.

جونتائو و همکارانش (۲۰۱۷) در «تعریف و سنجش فنریت اقتصادی بر مبنای شهرها: مطالعه‌ی موردی کشور چین» سعی به ارائه مدل و شاخصه‌هایی دارند که بتوان با آن فنریت اقتصادی مبتنی بر منابع شهرها را ارزیابی کرد. آنان با استفاده از نظریه‌ی تکامل فنریت و مفاهیم مرتبط با آن مانند پایداری، تطبیق و تبدیل، به دنبال ارزیابی آن در شمال شرقی چین هستند. نتایج تحقیق آن‌ها نشان می‌دهد که استان‌هایی که در آن معادن ذغال سنگ یا نفت وجود ندارد به نسبت استان‌هایی که چنین منابعی را دارا هستند از مقاوت اقتصادی بیشتر برخوردارند. در مورد تئوری فنریت اقتصادی و تطبیق آن با شرایط اقتصادی ایران به صورت جامع و دقیق، مطالعه‌ای بر روی آن صورت نگرفته است و مقالات خاصی یافت نشد و در معدودی از آثار به صورت ضمنی بدان اشاره شده است. و همین سبب در مقاله‌ی حاضر سعی شده است با استفاده از مقالات مطرح شده در مورد فنریت اقتصادی از منظر این موانع تحقق اقتصاد مقاومتی بررسی شود و تا حدی نواقص موجود در مقالات پیشین را پوشش دهد و رویکردی جدیدی در این زمینه بیان شود.

۳- موانع تحقق اقتصاد مقاومتی

به طور کلی موانع تحقق اقتصاد مقاومتی را بر اساس تئوری فنریت اقتصادی می‌توان در چهار حوزه‌ی اصلی تقسیم‌بندی کرد. هر حوزه از اجزا و ارکان مختلفی تشکیل شده‌اند اما ارکان مطرح شده در این قسمت آن‌هایی هستند که بیشترین تاثیر بر اقتصاد مقاومتی دارند. از دید بریگولیو و همکارانش این چهار حوزه عبارتند از: اقتصاد کلان، کارآمدی بازارها، مدیریت و نظارت مناسب و توسعه‌ی اجتماعی. در ادامه هر کدام از این حوزه‌ها به همراه ارکان اصلی آن‌ها بررسی خواهد شد و اینکه نبود یا کارکرد نادرست هر کدام از این ارکان مانع تحقق اقتصادی می‌شود.

۳-۱ نبود ثبات اقتصادی کلان

ثبات اقتصادی همان تعامل میان مجموعه‌ی عرضه و تقاضاهای اقتصادی است. اگر مجموعه‌ی هزینه‌ی میان عرضه و تقاضا در تعادل باشد این اقتصاد دارای تعادل درونی، موقعیت مالی پایدار، نرخ پایین تورم و نرخ بیکاری نزدیک به نرخ طبیعی است و در عین داشتن تعادل بیرونی و حجم بدهی‌ها در چنین اقتصادی پایین است. این متغیرها به شدت تحت تاثیر سیاست‌های اقتصادی دولت‌ها هستند و نشانی از این دارند که چگونه دولت می‌تواند با بحران‌ها و تحریم‌های اقتصادی مواجه شود. (جهانیان، ۱۳۹۵: ۱۷۰) به طور اقتصاد کلان بر سر متغیر استوار است که عبارتند از:

۳-۱-۱ کسری بودجه در نرخ تولید ناخالص داخلی

وضعیت بودجه‌ی دولت یکی از مهم‌ترین شاخص‌ها در اقتصاد مقاومتیست که برآیند سیاست‌های مالی و بودجه‌ای است و یکی از ابزارهای مهم برای دولت‌هاست که می‌توانند در برابر بحران مقابله می‌کنند. وضعیت مالی سالم به دولت کمک می‌کند که سیاست‌های هزینه‌ای و مالیات را در هنگام مواجه شدن با بحران‌ها تنظیم کند. ایران به دلیل ضعف سیاست‌های بودجه‌ای و مالیاتی توان تطبیق یافتن در برابر شوک‌ها و تحریم‌های بیرونی را ندارد و از طرف دیگر یکی از بزرگترین مشکلات نظام اقتصادی ایران کسری بودجه شدید و طولانی مدت است که در اثر عدم برنامه‌ریزی صحیح ایجاد شده است و دولت بیش از درآمد خود اقدام به هزینه کرده است. (ساجدی، ۱۳۹۳: ۸) به عنوان مثال در طول عمر دولت‌های مختلف به خصوص دولت‌های نهم و دهم رشد اقتصادی کشور دچار نوسان‌های زیادی شده است که نشانگر فقدان ثبات اقتصاد ملی است. در سال ۱۳۸۴ و در آغاز دولت نهم رشد اقتصادی به سطح ۶٫۳ درصد رسید و نرخ رشد هدف گذاری شده برای سال‌های

اجرای برنامه چهارم توسعه ۸ درصد بود اما روند قبلی با سوءمدیریت شدید متوقف شد و به تدریج اقتصاد کشور رو به عقب حرکت کرده است. حتی بالا رفتن قیمت نیز نتوانست به ثبات اقتصادی کمک کند و به تدریج نیز از میزان حجم صادرات کشور کاسته شد و حتی میزان رشد اقتصادی نیز منفی شود.

۳-۱-۲ بالا بودن نرخ تورم و بیکاری

این دو موضوع نیز شاخص‌هایی مهم در اقتصاد مقاومتی هستند و در عین حال این دو نرخ حاوی نشان دهنده‌ی کسری بودجه هستند. زیرا نرخ تورم و بیکاری تحت تاثیر سایر سیاست‌های اقتصادی است و شامل سیاست‌های پولی و عرضه است. اگر اقتصادی نرخ بالایی از تورم و بیکاری داشته باشد، در مواقع رخداد بحران مانند تحریم و یا شوک‌های اقتصادی باعث افزایش این دو شاخص می‌شود و در مقابل آن اقتصادی که این دو متغیر در آن‌ها پایین است، در برابر بحران‌های اقتصادی و شوک‌ها مقاوم است و هزینه‌های رفاهی را افزایش نمی‌دهد. در کشور ایران یکی از بحران‌های اصلی که همواره با آن مواجه بوده است عدم کنترل نرخ تورم و مقابله با بحران بیکاریست. به طوری که برای خیل عظیم فارغ‌التحصیلان شغل و کسب کار مناسب وجود ندارد. به عبارت دیگر ضعف در شاخص‌های تورم و بیکاری باعث تضعیف اقتصاد ایران و عدم عملکرد صحیح در زمینه‌ی اقتصاد مقاومتی شده است. بر اساس نتایج بدست آمده در سال ۱۳۹۵ از طرح‌های آماری مرکز آمار، نرخ بیکاری جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر در کل کشور ۱۲,۴ درصد بوده است و در دوره ۸ ساله ۱۳۸۴-۱۳۹۱، نرخ رشد جمعیت فعال کشور (عرضه نیروی کار) ۱,۱ درصد، جمعیت شاغل (تقاضای نیروی کار) ۰,۸۴ درصد و جمعیت بیکار ۳,۷ درصد بوده است و نرخ بیکاری از ۱۰,۳ به ۱۲,۱ درصد افزایش یافته است و در مورد تورم نیز با وجود اینکه در دولت‌های نهم و دهم تا ۴۰ درصد افزایش داشته است و در دولت یازدهم کاهش یافته همچنان بالا ارزیابی می‌شود. (هوشمند، ۲۰۱۲: ۳).

۳-۱-۳ عدم وجود اقتصاد دانش بنیان

یک اقتصاد مقاومتی باید بتواند به خلق و تولید دانش پردازد و از سوی دیگر کلیه فعالیت‌ها در اقتصاد کلان باید شفاف باشد تا بتواند سیاست‌های متداول برای رقابت در عرصه‌ی بین‌المللی را فراهم کند و با افزایش قیمت‌ها مقابله کند. اقتصاد دانش محور از سه بخش اصلی تقسیم شده است که عبارتند از (۱) محرک‌های اقتصادی و ساختار نهادها (شامل موانع و تعرفه‌های گمرکی، اجرای قوانین) (۲) تطبیق فناوری‌های جدید و ایجاد

نوآوری. ۳) زیر ساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات. (حجازی نیا، ۱۳۹۵: ۱۵) متأسفانه آمارها نشان می‌دهد که کشور ایران از بین سال‌های ۲۰۰۴ تا ۲۰۱۲ به مقدار بسیاری کمی در این موارد مطروحه پیشرفت دارد و در بین ۱۴۵ کشور رتبه ۹۵ را به خود اختصاص داده است. وجود تشریفات بسیاری فراوان گمرگی، قوانین دست و پاگیر، ضعف در ساختارهای گمرگی و عدم نظارت بر عملکرد این بخش باعث ایجاد مشکلات فراوان برای صادرکنندگان و واردکنندگان شده است. در سال ۲۰۱۶ کشور ایران در زمینه اقتصاد دانش بنیان رتبه ۷۸ را به دست آورد است که نسبت به آمار پیش آن در سال‌های پیشین ارتقا یافته است اما همچنان مشکلات مطروحه در این حوزه وجود دارد (قلعه‌ای، ۲۰۱۶: ۶۹).

۳-۲- ناکارآمدی بازارها در اقتصاد خرد

دانشمندان علوم اقتصادی، بازارها و کارآمدی آن‌ها را از طریق ساز و کارهای قیمت بررسی می‌کنند و آن را بهترین روش برای تخصیص منابع می‌دانند. اگر بازار متعادل باشند بحران‌ها و شوک‌ها بیرونی را در خود جذب و حل می‌کنند و در اقتصادهایی که بازارها متعادل نیستند در صورت رخداد بحران و تحریم به سادگی به هم می‌ریزند و تخصیص منبع و بودجه بدان‌ها موثر نخواهد بود و باز هم باعث ایجاد هزینه در بخش رفاهی می‌شود و خود را در برون ریزی و طغیان نقدینگی، وجود منابع بیکار و بلااستفاده و هدر رفتن یا کمبود کالاها در بازارها نشان می‌دهد. برای این موضوع می‌توان بازارهای مالی و سرمایه‌ای را مثال زد. این بازارها در هنگام بروز بحران و یا تحریم‌ها می‌توانند به صورت موثری و از طریق افزایش نرخ بهره و پایین آوردن قیمت دارایی‌ها و املاک، سرمایه را می‌تواند در اقتصاد حفظ کند. اما اگر قیمت‌های در بازارهای پولی و مالی به درستی تنظیم نشوند سرمایه‌ها از بخش اقتصادی خارج می‌شوند و بر فعالیت‌های اقتصادی و نرخ بیکاری اثر می‌گذارند. (امیری طهرانی، ۱۳۹۴: ۳۳) متأسفانه در این بخش نیز آشفتگی و بحران به چشم می‌خورد. به هم ریختگی در بازارهای مختلف و عدم تعادل در قیمت‌ها وجود دارد. علاوه بر موارد یاد شده، قیمت‌ها به درستی در بازارهای پولی و مالی تنظیم نشده است، تسلط سیاست‌های مالی بر سیاست‌های پولی، تعیین دستوری نرخ سود بانکی توسط دولت منجر به تشدید موانع در تحقق اقتصاد مقاومتی شده است. تا پایان سال ۸۴ اعتبارات بخش خصوصی رشد تقریباً با ثبات و بالایی در محدوده ۳۴ تا ۳۸ درصد را تجربه کرده است. در این دوره، فقط در سال ۸۲ این رشد به ۱/۳۹ رسیده است که از دلایل اصلی آن می‌توان به

سیاست حذف تدریجی محدودیت بانک‌های دولتی در تخصیص اعتبارات اشاره کرد. رشد اعتبارات بخش خصوصی در سال ۸۵ به حدود ۴۲ درصد رسیده که بیشترین رقم رشد در دهه ۸۰ است. دلیل این افزایش چشمگیر را در دستور شورای پول و اعتبار در کاهش دستوری نرخ سود سپرده‌ها و تسهیلات بانک‌ها دانسته است. در آن زمان اصلی‌ترین دلیل این تصمیم، بر اساس این فرضیه بود که نرخ سود پایین منجر به کاهش هزینه تولید می‌شود و در نتیجه با افزایش تولید، تورم کاهش پیدا می‌کند. از سال ۸۶ تا ۸۹، رشد اعتبارات خصوصی با نوسان‌های بیشتری همراه بود و در سال‌های ۸۶ و ۸۷ این رشد کاهش پیدا کرد و دولت به جای تامین مالی کسری بودجه خود از بانک مرکزی از یک سو از حساب ذخیره ارزی برداشت کرد و از سوی دیگر بانک‌ها را موظف کرد که قسمت بیشتری از منابع خود را به تسهیلات تکلیفی تخصیص دهند. به این ترتیب سرانجام بانک‌ها با کمبود منابع روبه‌رو شدند و ناچار به استقراض از بانک مرکزی بودند و به آشفتگی در بازارهای پولی و ارزی دامن زد (اردکانی و همکاران، ۱۳۹۳: ۶۹).

همین امر در بازارهای نیروی کار و محصولات در اقتصاد وجود دارد. به عبارت دیگر شاخصه‌های میزان توسعه‌ی بازارهای پولی، کارآمدی بازار کار، کارآمدی بازار کالا و پیچیدگی و وسعت بازارهای اقتصاد که در این طیف قرار می‌گیرند، رشد چشم‌گیری نداشته‌اند و هیچ اقدامی در جهت بهبود این شاخصه‌ها در چند سال اخیر صورت نگرفته است. (اصغری، ۱۳۹۵: ۱۴) در کارآمدی بازارهای در اقتصاد خرد دو جز اصلی از میان چند جز مطرح است که در اقتصاد مقاومتی بسیار موثرند و عبارتند از:

۱-۲-۳ گستردگی و چیرگی دولت

ابعاد و اندازه‌ی یکی دولت بر اساس عوامل مختلفی تعیین می‌شود که میزان یارانه‌ها و نقل و انتقالات و درصد آن در تولید ناخالص داخلی، میزان سرمایه‌گذاری و میزان درآمد مالیاتی و... است. در میان ۱۵۷ کشور جهان رتبه ایران از نظر بزرگی دولت ۹۹ اعلام شده است. سهم دولت در اقتصاد از طریق مصرف، سرمایه‌گذاری و یارانه‌ها بر بخش خصوصی اثر می‌گذارد و می‌تواند با تضعیف بخش خصوصی و کاهش تجارت آزاد مقاومت اقتصاد در برابر بحران و تحریم را کاهش دهد. مشابه همین امر در سیستم مالیاتی نیز وجود دارد. نرخ نهایی مالیات بالا باعث ایجاد بی‌انگیزگی در کسب و کارهای بخش خصوصی می‌شود و اقتصاد را بعد از تحریم تضعیف کرده و توانایی احیای خود را نخواهد داشت. در کشور ایران ضمن ضعیف بودن بخش خصوصی و همچنین وجود قوانین مالیاتی دست و پاگیر

واردات بی‌رویه نیز باعث کاهش خودکفایی و عدم کارکرد مناسب بنگاه‌های اقتصادی و بی‌انگیزگی تولیدکنندگان داخلی و تبدیل به یکی از موانع تحقق اقتصاد مقاومتی شده است (اردکانی و همکاران، ۱۳۹۳: ۷۵).

۲-۲-۳ نبود تجارت آزاد

بدین مفهوم که دولت در بخش تجارت بین‌المللی مداخله می‌کند و باعث می‌شود تا اقتصاد انعطاف خود را در مواجه شدن با بحران‌ها یا شوک‌های اقتصادی از دست بدهد و نتواند خود را با الگوهای تجارت بین‌المللی تطبیق دهد و همچنین تحریم‌ها مانع حضور کشور ایران در بازارهای جهانی می‌شود به عنوان مثال امروزه ۹۵ درصد زعفران جهان در ایران تولید می‌شود اما عدم برن‌سازی و حضور شرکت‌های ایرانی در بازارهای بین‌المللی سبب شده تا برن‌اسپانیا در این حوزه جای کشور ایران را بگیرد (رهروانی و همکاران، ۱۳۹۵: ۵۹).

۳-۳ عدم نظارت و مدیریت مناسب

نظارت و مدیریت مناسب عاملی ضروری در یک سیستم اقتصادیست تا بتواند به درستی عمل کند و در عین حال مقاوم باشد. در این قسمت بحث مدیریت قوانین و حقوق مالکیت فکری مطرح است. نبود مکانیسم‌های مناسب در موقع بروز بحران‌ها و شوک‌های اقتصادی منجر به هرج و مرج اجتماعی و اقتصادی می‌شود یا آن را آسیب‌پذیر می‌کند. در واقع وضع ساختارهای قانونی و ایجاد امنیت در قوانین مالکیت فکری از اجزای بسیار مهم نظارت و مدیریت مناسب محسوب می‌شود و در کنار آن استقلال قضایی، بی‌طرفی دادگاه‌ها، حمایت از حقوق مالکیت معنوی و یکپارچگی سیستم قانونی و سیاسی نیز باید وجود داشته باشد. اما وجود خلا در موارد یاد شده در کشور ایران و همچنین بوروکراسی اداری طولانی و دست و پاگیر و عدم توانایی در کاهش فرایندهای طولانی اداری باعث زمین‌گیر شدن اقتصاد مقاومتی شده است و در این بین باید به فساد مالی و اداری را که به صورت فراگیر در بیشتر بخش‌های سه قوه وجود را به موضوع اضافه کرد. یعنی در عین عدم تدوین قوانین مناسب و حقوق مالکیت فکری و یا اجرای آن‌ها، فساد مالی و دریافت رشوه نیز تحقق اقتصاد مقاومتی را مشکل مواجه کرده است. (پژوهنده، ۱۳۹۴: ۱۹۰) در این زمینه تحقیقات نشان می‌دهد که ایران پیشرفت و یا تغییر چشم‌گیری نداشته است و از سال ۲۰۰۴ تا ۲۰۱۴ اقدامات کافی در این زمینه صورت نگرفته است (قلعه‌ای، ۲۰۱۶: ۷۱).

۳-۴ توسعه پایین اجتماعی

یکی از اجزای دیگر مقاومت اقتصادی توسعه‌ی اجتماعی است و تمرکز آن بر این است که روابط اجتماعی به درستی بنا شده باشد و بتواند دستگاه اقتصادی را به درستی عمل کند. انسجام اجتماعی در چنین اقتصادی بدین مفهوم است که گفتمان اجتماعی به صورت موثری در این اقتصاد رخ می‌دهد. برای مشخص کردن توسعه‌ی اجتماعی شاخص‌های متعددی وجود دارد مانند درآمد و پراکندی آن، میزان جمعیت افراد فقیر، نرخ بلند مدت بیکاری که بیانگر این است بخشی از جمعیت یک کشور مهارت پایین یا شغل دائم ندارند و یا میزان و سطح آموزش آن‌ها پایین است (متقی، ۱۳۹۲: ۵). برای دقیق‌تر کردن این موضوع از دو شاخصه‌ی آموزش و سلامت استفاده شده است. آموزش به مفهوم نرخ سواد و گذراندن مقاطع تحصیلی و بیانگر سطح توسعه‌ی اجتماعی یک کشور است. کشوری که نیروی انسانی ماهر نداشته باشد، ضمن کند شدن فرایند اقتصاد مقاومتی قادر به پیشرفت و استفاده از فناوری نخواهد بود و از سوی دیگر فرهنگ سازی و تغییر الگوی مصرف را در این کشور کند می‌کند. سطح سلامت، امید به زندگی شاخصه‌ی دیگری هستند که در زیر مجموعه‌ی آن مسکن و امکانات پزشکی قرار دارند. تنها با استفاده از جمعیت ماهر و آموزش دیده می‌توان به خلق، توزیع و استفاده از دانش پرداخت و این کار به طور کلی می‌تواند باعث افزایش بهره‌وری در فعالیت‌های تولیدی و در نهایت منجر به رشد اقتصادی می‌شود. عدم رعایت حقوق مصرف‌کننده و عدم فرهنگ سازی در این عرصه و در کنار آن نبود آموزش کافی مانع دیگری بر وقوع اقتصاد مقاومتی است. (خالوباقری و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۴) به نظر می‌رسد که وجود ضعف‌های بنیادین در چهار شاخصه‌ی اصلی مذکور و زیر مجموعه‌ی آن‌ها تحقق اقتصاد مقاومتی را با موانع زیادی روبه‌رو کرده است و نیاز به بازنگری و تغییر سیاست‌های کلی و جزئی در عرصه‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی دارد.

۴-روش تحقیق

روش پژوهش، تحلیلی - توصیفی است. پژوهش در دو مرحله ۱- طراحی چارچوب مفهومی پژوهش و ۲- اعتبارسنجی چارچوب مفهومی دنبال شد. به این منظور با مطالعه ادبیات و مبانی نظری تحقیق ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌های الگو مشخص شد. چارچوب مستحکم برای تولید علم، نیازمند شناسایی روش‌های موثر، شاخص قابل سنجش و همچنین ارزش‌گذاری هر کدام از عوامل و شاخص‌هاست. اعتبارسنجی به عنوان شناخته‌شده‌ترین

الگوی ارزیابی، مبنای موثری برای سنجش شاخص‌ها را ایجاد کرده و با شفاف سازی امور، این اطمینان را خواهد داد که برنامه‌ها منطبق بر معیارهای از پیش تعیین شده پیش می رود (پارسیان، ۱۳۸۸). پس از استخراج ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌ها؛ اعتبار چارچوب مفهومی با استفاده از تکنیک دلفی و نظر خبرگان بررسی و تایید شد. جامعه آماری پژوهش شامل ۱۷ نفر از خبرگان دانشگاهی و مدیریتی بودند. در واقع، دلفی روشی است برای ساختاردهی به یک فرایند ارتباط گروهی، به گونه‌ای که فرایند به اعضای گروه اجازه چالش با مسأله را می‌دهد. برای اجرای این ارتباط ساختاریافته نیاز به بازخورد در مورد نقش افراد، ارزیابی قضاوت گروه، فرصت اصلاح دیدگاه‌ها و سطحی از ناشناس ماندن می‌باشد (اکلی و پاولوسکی، ۲۰۰۴). برای بررسی اعتبار، پرسشنامه دلفی محقق ساخته مبتنی بر ابعاد و مولفه‌های استخراجی از دیدگاه صاحب‌نظران گوناگون است که روایی صوری و محتوایی آن پس از مطالعه توسط متخصصان دانشگاهی تایید شده و در جامعه آماری ابهامات آن رفع شد. پایایی آن با استفاده از روش آلفای کرونباخ برابر ۰/۸۶۶ به دست آمد. پرسشنامه بر اساس ۴ مولفه و ۱۲ شاخص تنظیم شد و در گروه نمونه ۱۷ نفری از خبرگان دانشگاهی که به روش نمونه‌گیری قضاوتی و گلوله برفی انتخاب شده‌اند، توزیع و به روش دلفی شاخص‌یابی شد، شاخص‌هایی که بر حسب محاسبات آماری دارای ضریب توافقی بالاتر از ۸۰ درصد بودند، پذیرفته شدند. هم‌چنین برای تایید شاخص‌ها از آزمون تی تک نمونه‌ای نیز استفاده شده است. نتایج هر دو روش در زیر توضیح داده شده‌اند.

برای روایی پرسشنامه از روایی محتوا نیز استفاده شده است. اعتبار محتوا که به آن اعتبار منطقی (Logical Validity) نیز گفته می‌شود به این امر دلالت دارد که آیا شیوه یا ابزار جمع‌آوری داده‌ها به خوبی معرف همان محتوایی است که باید اندازه‌گیری شود. بنابراین، اگر ابزار یا روش جمع‌آوری داده‌ها همه ابعاد و محتواهای متغیر یا مفهوم مورد نظر را در بر گرفت، دارای اعتبار محتوا است و در غیر این صورت فاقد اعتبار محتوا است. لاوشه (Lawshe) یک روش پرکاربرد را برای سنجش اعتبار محتوا ابداع کرد و فرمولی برای آن ارائه داد که به آن نسبت اعتبار محتوا گفته می‌شود. که در این روش میزان موافقت میان ارزیابان یا داوران در خصوص «مناسب یا اساسی بودن» یک گویه خاص اندازه‌گیری می‌شود.

$$CVR = \frac{(ne \frac{N}{2})}{\frac{N}{2}} \quad \text{فرمول لاوشه}$$

در این فرمول:

CVR: نسبت اعتبار محتوا است؛

Ne: تعداد ارزیابان یا داورانی است که بیان می‌دارند گویه مورد نظر «اساسی یا

سودمند» است؛

N: کل تعداد ارزیابان یا داوران است. (میرزایی، ۱۳۸۸، ۳۲۸-۳۲۷)

براساس جدول سی.وی.آر، با توجه به تعداد ۱۷ ارزیاب، حداقل مقدار قابل قبول سی.وی.آر، ۰/۴۲ می‌باشد. در جدول ۳، سی.وی.آر هر گویه قابل مشاهده است.

در این تحقیق، پس از تحلیل داده‌های به دست آمده (از منابع اطلاعاتی، متون و منابع علمی) شاخص‌ها، مولفه‌ها و ابعاد ذیربط استخراج گردیده و سپس از طریق ارسال پرسش‌نامه و اخذ پاسخ و جمع‌بندی و تهیه پرسش‌نامه دوم و ارسال آن و تکرار این فرآیند تا رسیدن به نتیجه (الگو) کار ادامه یافته‌است. با مشاوره با یکی از اساتید محترم مشاور که اشراف کامل در حوزه الگوی تحقیق دارد، فهرستی از خبرگان مرتبط با موضوع رساله جهت عضویت در پنل خبرگان پژوهش تهیه گردید و پس از مشورت با سایر اساتید فهرست پنل خبرگان نهایی گردید. جمع‌آوری پاسخ‌ها و جمع‌بندی پاسخ‌های دور اول دلفی، پاسخ‌های مختصر شده در جداول (۱ و ۲ و ۳) آمده‌است.

جدول ۱- جدول پرسش‌ها و پاسخ‌های مختصر شده دور اول دلفی

شاخص‌های نرمالیتی		انحراف معیار	تکرار	تایید	متغیر تحقیق
کشیدگی	چولایی				
1.665	-1.866	0.393	5	4.824	به نظر شما وضعیت بودجه ای و وجود کسری آن تا چه میزان در عدم تحقق اقتصاد مقاومتی دخالت‌هاست؟
1.665	-1.866	0.393	5	4.824	از دید شما بالا بودن نرخ تورم و بیکاری تا چه حد در عدم تحقق اقتصاد مقاومتی تاثیرگذار است؟
5.44	-2.61	0.332	5	4.882	به نظر شما غیر مولد بود اقتصاد در ایران به چه میزان در تحقق نیافتن اقتصاد مقاومتی موثر است؟
0.201	-0.997	0.208	5	4.843	ثبات اقتصادی در بعد کلان

شاخص‌های نرمالیتی		انحراف معیار	میانگین	میانگین	متغیر تحقیق
کشیدگی	چولگی				
5.44	-2.61	0.332	5	4.882	به نظر شما بزرگ بودن اندازه دولت تا چه حد در عدم تحقق اقتصاد مقاومتی تاثیرگذار است؟
-2.109	-0.394	0.507	5	4.588	به نظر شما سلطه دولت بر اقتصاد تا چه حد در عدم تحقق اقتصاد مقاومتی تاثیرگذار است؟
-2.267	0.13	0.514	4	4.471	به نظر شما فقدان تجارت آزاد به چه میزان در عدم تحقق اقتصاد مقاومتی تاثیرگذار است؟
-0.223	-0.75	0.312	5	4.735	ناکارآمدی بازارها در اقتصاد خرد
-2.109	-0.394	0.507	5	4.588	تا چه میزان فساد مالی و اداری می تواند به عدم تحقق اقتصاد مقاومتی بیانجامد؟
-1.166	-0.994	0.47	5	4.706	تا چه حد ضعف یا نبود مدیریت قوانین و حقوق مالکیت فکری می تواند به عدم تحقق اقتصاد
-1.047	-0.099	0.374	4.5	4.529	عدم نظارت و مدیریت مناسب
-1.166	-0.994	0.47	5	4.706	به نظر شما پائین بودن انسجام اجتماعی تا چه حد در عدم تحقق اقتصاد مقاومتی در ایران
-1.766	-0.677	0.493	5	4.647	نرخ سواد و سطح آموزش تا چه میزان می تواند به عدم تحقق اقتصاد مقاومتی بیانجامد؟
-2.109	-0.394	0.507	5	4.588	به نظر شما عدم رعایت حقوق مصرف کننده و عدم فرهنگ سازی تا چه حد در عدم تحقق
-2.267	-0.13	0.514	5	4.529	به نظر شما سطح سلامت و امید به زندگی به چه میزان در تحقق نیافتن اقتصاد مقاومتی موثر
0.377	-0.89	0.318	4.7 5	4.662	توسعه‌ی پایین اجتماعی

جدول ۲- نتایج آزمون تی یک نمونه ای دور اول دلفی

شاخص‌های نرمالیتی		Sig	آماره تی	متغیر تحقیق
کران بالا	کران پایین			
2.0256	1.6215	0	19.134	به نظر شما وضعیت بودجه ای و وجود کسری آن تا چه میزان در عدم تحقق اقتصاد مقاومتی دخیل است؟
2.0256	1.6215	0	19.134	از دید شما بالا بودن نرخ تورم و بیکاری تا چه حد در عدم تحقق اقتصاد مقاومتی تاثیرگذار است؟

شاخص های نرمالیتی		Sig	آماره تی	متغیر تحقیق
کران بالا	کران پایین			
2.0531	1.7116	0	23.369	به نظر شما غیر مولد بود اقتصاد در ایران به چه میزان در تحقق نیافتن اقتصاد مقاومتی موثر است؟
1.9501	1.7361	0	36.52	ثبات اقتصادی در بعد کلان
2.0531	1.7116	0	23.369	به نظر شما بزرگ بودن اندازه دولت تا چه حد در عدم تحقق اقتصاد مقاومتی تاثیرگذار است؟
1.8491	1.3274	0	12.908	به نظر شما سلطه دولت بر اقتصاد تا چه حد در عدم تحقق اقتصاد مقاومتی تاثیرگذار است؟
1.7351	1.2061	0	11.785	به نظر شما فقدان تجارت آزاد به چه میزان در عدم تحقق اقتصاد مقاومتی تاثیرگذار است؟
1.8958	1.5748	0	22.922	ناکارآمدی بازارها در اقتصاد خرد
1.8491	1.3274	0	12.908	تا چه میزان فساد مالی و اداری می تواند به عدم تحقق اقتصاد مقاومتی بیانجامد؟
1.9474	1.4644	0	14.976	تا چه حد ضعف یا نبود مدیریت قوانین و حقوق مالکیت فکری می تواند به عدم تحقق اقتصاد
1.7216	1.3372	0	16.871	عدم نظارت و مدیریت مناسب
1.9474	1.4644	0	14.976	به نظر شما پائین بودن انسجام اجتماعی تا چه حد در عدم تحقق اقتصاد مقاومتی در ایران تاثیرگذار
1.9003	1.3938	0	13.786	نرخ سواد و سطح آموزش تا چه میزان می تواند به عدم تحقق اقتصاد مقاومتی بیانجامد؟
1.8491	1.3274	0	12.908	به نظر شما عدم رعایت حقوق مصرف کننده و عدم فرهنگ سازی تا چه حد در عدم تحقق اقتصاد
1.7939	1.2649	0	12.257	به نظر شما سطح سلامت و امید به زندگی به چه میزان در تحقق نیافتن اقتصاد مقاومتی موثر است؟
1.8252	1.4983	0	21.548	توسعه ی پایین اجتماعی

جدول ۳ - ضریب توافقی و شاخص CVR

ضرایب			متغیر تحقیق
جامعیتی	CVR	تناسبی	
100%	76%	88%	به نظر شما وضعیت بودجه ای و وجود کسری آن تا چه میزان در عدم تحقق اقتصاد مقاومتی دخیل است؟

ضرایب			متغیر تحقیق
جامعیت	CVR	تناسب	
100%	65%	82%	از دید شما بالا بودن نرخ تورم و بیکاری تا چه حد در عدم تحقق اقتصاد مقاومتی تاثیرگذار است؟
100%	76%	88%	به نظر شما غیر مولد بود اقتصاد در ایران به چه میزان در تحقق نیافتن اقتصاد مقاومتی موثر است؟
100%	100%	100%	ثبات اقتصادی در بعد کلان
100%	65%	82%	به نظر شما بزرگ بودن اندازه دولت تا چه حد در عدم تحقق اقتصاد مقاومتی تاثیرگذار است؟
100%	88%	94%	به نظر شما سلطه دولت بر اقتصاد تا چه حد در عدم تحقق اقتصاد مقاومتی تاثیرگذار است؟
100%	65%	82%	به نظر شما فقدان تجارت آزاد به چه میزان در عدم تحقق اقتصاد مقاومتی تاثیرگذار است؟
100%	100%	100%	ناکارآمدی بازارها در اقتصاد خرد
100%	76%	88%	تا چه میزان فساد مالی و اداری می تواند به عدم تحقق اقتصاد مقاومتی بیانجامد؟
100%	65%	88%	تا چه حد ضعف یا نبود مدیریت قوانین و حقوق مالکیت فکری می تواند به عدم تحقق اقتصاد مقاومتی بیانجامد؟
100%	100%	100%	عدم نظارت و مدیریت مناسب
100%	53%	88%	به نظر شما پائین بودن انسجام اجتماعی تا چه حد در عدم تحقق اقتصاد مقاومتی در ایران تاثیرگذار است؟
100%	76%	88%	نرخ سواد و سطح آموزش تا چه میزان می تواند به عدم تحقق اقتصاد مقاومتی بیانجامد؟
100%	76%	88%	به نظر شما عدم رعایت حقوق مصرف کننده و عدم فرهنگ سازی تا چه حد در عدم تحقق اقتصاد مقاومتی تاثیرگذار است؟
100%	53%	88%	به نظر شما سطح سلامت و امید به زندگی به چه میزان در تحقق نیافتن اقتصاد مقاومتی موثر است؟
100%	100%	100%	توسعه پایین اجتماعی

در این مرحله تعداد ۲۰ پرسشنامه بین خبرگان توزیع شده است، و پس از ده روز پیگیری و حداقل سه بار مراجعه مجدد در نهایت ۱۷ پرسشنامه جمع آوری شده است، در بخش اول پرسشنامه ضمن معرفی موضوع پژوهش، هدف بیان مسئله، ضرورت پژوهش و

مفاهیم برای پاسخ دهندگان بیان شده است. نتایج دور اول دلفی شامل میانگین، انحراف استاندارد، میانه، مد و نتایج آزمون تی تی-تک نمونه‌ای در جدول ۱ نشان داده شده است. در این مرحله تمامی شاخص ها و عوامل اصلی در مدل باقی ماندند چرا که شاخص نرخ تناسب برای تمامی عوامل و ایتهم ها بالای ۸۰٪ بوده است، هم چنین مقدار اماره تی برای تمامی آنها در سطح اطمینان ۹۹٪ معنادار بوده است. همانگونه که جدول فوق نشان می‌دهد، بالاترین ضریب توافقی خبرگان در مورد چهار عامل اصلی بوده است که نرخ هر ۴ عامل ۱۰۰٪ بوده است.

نتیجه گیری

در پژوهش حاضر، برای تعیین اتفاق نظر میان اعضای پانل علاوه بر شاخص های مرکزی شامل میانگین و انحراف استاندارد و .. آزمون تی تی-تک نمونه‌ای و CVR از ضریب هماهنگی کندال نیز استفاده شده است. دقت کنید ضریب هماهنگی کندال با ضریب همبستگی تاو کندال تفاوت دارد. کندال در ضریب همبستگی کندال دارای خواصی نظیر ضریب همبستگی ساده است. برای برآورد آن از آماره τ استفاده می‌شود. ضریب همبستگی کندال که با نماد w نشان داده می‌شود یک آزمون ناپارامتریک است و برای تعیین میزان هماهنگی میان نظرات استفاده می‌شود. ضریب کندال بین ۰ و ۱ متغیر است. اگر ضریب کندال صفر باشد یعنی عدم توافق کامل و اگر یک باشد یعنی توافق کامل وجود دارد. ویژگی های ضریب کندال یکی از مهمترین کاربردهای این آزمون را در مدیریت فراهم کرده است. استفاده شده است. نتایج دلفی نشان می‌دهد که اتفاق نظر اعضای پانل حاصل شده است و می توان به تکرار دورها پایان داد. با توجه به کمتر بودن مقدار سطح معنی داری از ۰/۰۵ می توان گفت که ضریب توافقی کندال معنادار بوده است و در سطح اطمینان ۹۵٪ اتفاق نظر بین خبرگان در خصوص موانع تحقیق اقتصاد مقاومتی در هر دو مرحله وجود داشته است. هرچه ضریب توافقی کندال به یک نزدیک تر باشد، اتفاق نظر بین خبرگان بیشتر می‌باشد.

جدول ۴: جمع بندی نهایی دلفی

Sig=0.001	Chi-square=70.206	Kendall's W=0.559	دول اول دلفی
-----------	-------------------	-------------------	--------------

منابع و مآخذ:

- Perrings, C. (2006). Resilience and Sustainable Development. **Environment and Development Economics**, 11(4), 417-427.
- Kitano, H. (2004). Biological Robustness. **Nature Reviews Genetics**, 5(11), 826-837.
- Simmie, J., & Martin, R. (2010). The Economic Resilience of Regions: Towards an Evolutionary Approach. **Cambridge Journal of Regions, Economy and Society**, 3(1), 27-43.
- Martin, R., & Sunley, P. (2015). On the Notion of Regional Economic Resilience: Conceptualization and Explanation. **Journal of Economic Geography**, 15(1), 1-42.
- Mantazer, M. H., & Hossein, M. (2017). Resistance Economy and Ways to Achieve This Goal. **International Journal of Humanities and Cultural Studies (IJHCS)**, ISSN 2356-5926, 2685-2690.
- Briguglio, L., Cordina, G., Farrugia, N., & Vella, S. (2006). **Conceptualizing and Measuring Economic Resilience. Building the Economic Resilience of Small States**, Malta: Islands and Small States Institute of the University of Malta and London: Commonwealth Secretariat, 265-288.
- Tan, J., Zhang, P., Lo, K., Li, J., & Liu, S. (2017). Conceptualizing and Measuring Economic Resilience of Resource-Based Cities: Case Study of Northeast China. **Chinese Geographical Science**, 27(3), 471-481.
- Naserieh, M. Y., & Hosseini-pour, M. R. (2014). Presenting Performance Sample of Resistive Economy in Islamic Azad Universities of Kerman Province in 2013. **International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences**, 4(6), 325.
- Ghalei, F. (2016). Determining an Index to Evaluate the Resistance of the Iranian Economy. **International Journal of Resistive Economics**, 4(1), 48-65.
- Dana, T. (2014). A Resistance Economy: What Is It and Can It Provide An alternative?. **Rosa Luxemburg Stiftung, Pal Papers**, 1-14.
- Moosazadeh, H., Barimani, P., Mohammad, S. D., & Eslami, A. (2016). Developing Strategies to Improve Knowledge-Based Resistive Economy. **Journal of Economic Geography**, 16(1), 1-14.
- فشاری، مجید، پورغفار، جواد (۱۳۹۳). بررسی و تبیین الگوی اقتصاد مقاومتی در اقتصاد ایران. **مجله‌ی اقتصادی**، ۱۴(۵-۶)، ص ۲۹ - ۴۰.
- طه یانی، مهدی و درخشان، مرتضی (۱۳۹۳). تحریم‌های اقتصادی بر ایران و راهکارهای مقابله با آن. **فصلنامه راهبرد**، ۲۳(۷۳)، ص ۱۱۵ - ۱۴۶.
- پژوهنده، محمد حسین (۱۳۹۴). موانع تحقق اقتصاد مقاومتی. **پژوهش‌های اجتماعی اسلامی**، ۲۱(۳)، ص ۱۸۵ - ۲۳۹.
- فرزندی اردکانی، عباسعلی، یوسفی، میثم، عنانپور خیرآبادی، مجید (۱۳۹۴). اقتصاد مقاومتی در جمهوری اسلامی ایران: چالشها و راهبردها. **فصلنامه‌ی پژوهش‌های معاصر انقلاب اسلامی**، ۱(۱)، ص ۶۳ - ۸۷.
- جهانیان، منوچهر (۱۳۹۵). نقش دولت در توسعه‌ی اقتصاد گردشگری ایران با محوریت اقتصاد مقاومتی. **فصلنامه‌ی علمی-پژوهشی گردشگری و توسعه**، ۵(۹)، صص ۱۵۶ - ۱۷۷.
- اصغری، محمود (۱۳۹۵). اقتصاد مقاومتی، گنتمان راهبرد تولید ثروت در بستر نظام دینی از منظر رهبری. **پژوهش‌های اجتماعی اسلامی**، ۲۲(۴)، ص ۳ - ۳۱.
- رهروانی، حسین، خوشکلام خسروشاهی، موسی (۱۳۹۵). اقتصاد مقاومتی و راهبرد جمهوری اسلامی ایران جهت مقابله با رویکردهای خصمانه آمریکا و عربستان سعودی در بازار نفت. **فصلنامه سیاست‌های مالی و اقتصادی**، ۴(۱۵)، ص ۴۳ - ۷۰.
- کریمی اعتماد، فاطمه، یعقوبی، جعفر (۱۳۹۵). سنجش نگرش اعضای هیئت علمی دانشگاه زنجان نسبت به اقتصاد مقاومتی و عوامل مرتبط با آن. **فصلنامه علمی-پژوهشی رهیافت انقلاب اسلامی**، ۱۰(۳۷)، ص ۱۹ - ۳۸.
- خالوباقری، مهدیه، قریشی، شایان، جعفرزادگان امیر، سیدمحمد (۱۳۹۲). اقتصاد دانش پایه؛ ابزاری راهبردی در راستای تحقق اقتصاد مقاومتی. **همایش ملی نقش سبک زندگی در اقتصاد مقاومتی، جهاد دانشگاهی**، ۱.
- هوشمند، محمود (۲۰۱۲). اعتبارات خرد مالی با هدف کاهش فقر و ایجاد فرصت‌های شغلی: زمینه‌ساز تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی. **همایش اقتصاد مقاومتی ابعادها و راهکارها**، ایران.
- رویا، حجازی نیا، (۱۳۹۵). شناسایی و رتبه‌بندی عوامل موثر بر موفقیت مدیریت دانش با رویکرد تحقق اقتصاد مقاومتی. **مجله رشد فناوری**، ۱۲(۴۷)، ص ۱۲ - ۲۰.
- ساجدی، محمد (۱۳۹۳). اندیشکده اقتصاد: راهکار تحقق اقتصاد مقاومتی. **کنگره پیشگامان پیشرفت، مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت**، ۵.
- امیری طهرانی، سیدمحمدرضا (۱۳۹۴). مبانی سیستمی اقتصاد مقاومتی. **جستارهای اقتصادی**، ۱۲(۲۳)، ص ۳۳ - ۵۱.
- منقی، افشین، منقی، سمیرا (۱۳۹۲). سبک‌ها و الگوهای مصرف و اقتصاد مقاومتی. **همایش ملی نقش سبک زندگی در اقتصاد مقاومتی، جهاد دانشگاهی**، ۱.

Economy Using SWOT Model. **International Journal of Resistive Economics**, 4(4), 96-108.
-Ahmari, H., Rahimpour, H., (2015). Guidelines for the Discourse on the Resistance Economy. **Journal of Applied Environmental and Biological Sciences**, 5(8), 249-252.